

ІНТЕРЕС ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

Постановка проблеми. У психолого-педагогічних дослідженнях в 70-80-і роки актуальним було вивчення пізнавального інтересу та методик його формування в учнів, далі пріоритетність дослідницьких інтересів змістилася на інші галузі, і пізнавальному інтересу довгий час у психолого-педагогічній науці не приділялося належної уваги. В останні роки при зміні парадигм освіти, звертання до учня як суб'єкта освітнього процесу, постійно вказується на значимість інтересу в структурі особистості школяра. Однак слід зазначити, що під інтересом продовжують розуміти те саме, що і в попередні десятиліття, практично не враховується специфіка соціокультурного впливу на розвиток пізнавального інтересу, недостатня кількість розробок з педагогічної підтримки процесу становлення інтересу в навчальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами пізнавального інтересу учнів в процесі навчання займалися такі психологи та педагоги: В.Б. Бондаревський, В.К. Демиденко, В.Г. Іванов, А.Г. Ковальов, А.Н. Леонт'єв, А.К. Маркова, Н.Г. Морозова, С.Л. Рубінштейн, Г.І. Щукіна та ін. Дослідженням інтересу учнів до окремих навчальних предметів присвячені праці А.А. Бабенко, С.І. Жмурського, М.Ф. Мартенюка, Н.О. Постернак та ін.

Пізнавальний інтерес – це пізнавальна форма спрямованості на предмети, що спонукає людину до різних видів діяльності [7, 3-6]. Теоретико-методологічне дослідження проблеми пізнавального інтересу в навчанні з позицій педагогів та психологів дозволяє уточнити сутність, зміст та структуру пізнавального інтересу.

А.К. Маркова співвідносить пізнавальний інтерес із інтегральним проявом мотиваційної сфери [6]. А.Н. Леонт'єв досліджує пізнавальний

інтерес переважно в сфері діяльності [5]. Г.І. Щукіна порівнює пізнавальний інтерес з важливою властивістю людини пізнавати навколишній світ, його різноманіття, відобразити у свідомості його сутнісні сторони [11].

В.Б. Бондаревський джерелом формування пізнавального інтересу розглядає: зміст навчального матеріалу, який засвоюють школярі, різноманітний і багатобічний процес навчальної діяльності та спілкування між учасниками навчального процесу. Відповідно до даного підходу пізнавальний інтерес – процес, що постійно функціонує в діяльності школяра у взаємодії з мотивами, стійкими способами поведження, що "усе більше й більше закріплюючись, стає, зрештою, стійкою рисою характеру людини, її особистості" [1].

Г.І. Щукіна розглядає інтерес як особливу якість, що забезпечує духовне багатство особистості, що допомагає їй відібрати з навколишньої дійсності найбільш значиме та цінне [11].

Метою статті є розкриття особливостей поняття інтерес до навчального предмету та його співвідношення з пізнавальним інтересом учнів.

Виклад основного матеріалу. У самому загальному визначенні, пізнавальний інтерес виступає як вибірنا спрямованість особистості, звернена до галузі пізнання, до її предметної сторони і самого процесу оволодіння знаннями. Своєрідність пізнавального інтересу полягає в тенденції людини, котра володіє пізнавальним інтересом, проникати в сутність об'єкта чи явища, а не бути "на його поверхні" явищ.

Педагогічний підхід до розв'язання цього питання полягає в тому, щоб:

– відкривати в педагогічному процесі об'єктивні можливості цікавих сторін, явищ навколишнього життя;

– збуджувати і постійно підтримувати у дітей стан активної зацікавленості (а не байдужості) навколишніми явищами, моральними, естетичними, науковими цінностями;

– всією системою навчання і виховання цілеспрямовано формувати інтерес як цінну властивість особистості, що сприяє її творчої активності та цілісному розвитку.

Інтерес має видові відмінності та власну структуру, тому їх класифікують за різними ознаками.

За силою та активністю інтерес може бути слабким або навпаки сильним. Також інтереси можуть бути як активними так і пасивними. Між ними є діалектика зв'язку, відмінності між ними не є абсолютними: "...пасивний і активний інтереси – це не стільки якісна відмінність двох видів інтересів, скільки кількісні відмінності, що допускають множину відмін в їх силі або інтенсивності" [10, 133].

За ознакою стійкості інтереси поділяються на стійкі і нестійкі. Для імпульсивних, емоційно не урівноважених особистостей один інтерес може часто змінюватися іншим. С.Л. Рубінштейн пропонує час дії інтересу в діяльності вважати кількісною мірою стійкості інтересу. Передумовою існування у людини стійких інтересів є існування у даної особистості стрижня, генеральної життєвої лінії. Якщо він відсутній, відсутні і стійкі інтереси; якщо він є, стійкими будуть ті інтереси, що з ним пов'язані, частково його відображуючи, частково – формуючи [10, 154].

Отже ознака стійкості пізнавального інтересу фактично визначається через ознаку глибини, а самі інтереси, таким чином поділяються на глибокі та поверхневі.

За основою звернення до об'єкту, що вивчається інтерес буває: відкритий, безпосередній інтерес до нових фактів і цікавих явищ, інтерес до пізнання існуючих властивостей предметів; інтерес до причинно-наслідкових зв'язків, виявленню закономірностей, принципів [11].

За міцністю зв'язку з емоційною стороною особистості, інтерес можна охарактеризувати як: епізодичне переживання, або емоційно-пізнавальна схильність особистості на певну область знань чи діяльності [8, 22].

За основою локалізації на навчальні предмети чи види діяльності інтереси бувають: аморфні, нестійкі, широкі, локальні та стрижневі [11, 40-44].

С.Л. Рубінштейн класифікує пізнавальні інтереси за охопленням та розподілом кількості розглядуваних об'єктів та їх систем чи певних галузей знань, що їх об'єднують. Зокрема, інтереси можуть бути сконцентровані на вузькій області знань і визначати тим самим односторонність розвитку особистості (вузькі). Якщо ж є два, або кілька центрів групування інтересів в дуже відмінних областях, можлива ситуація роздвоєності інтересів. Остання може викликати гальмування діяльність в обох напрямках і учень ніде не зможе досягти значних успіхів (образно кажучи – ситуація одночасного переслідування двох зайців). Найбільш сприятливою для різностороннього розвитку і сконцентрованості особистості для успішної діяльності є стрижневі інтереси, коли "...інтереси, достатньо широкі і багатосторонні, сконцентровані у одній галузі, при тому пов'язаними найсуттєвішими сторонами людської діяльності, що навколо цього єдиного стрижня може згрупуватися достатньо розгалужена система інтересів" [10, 155].

Пізнавальний інтерес А.К. Марковою поділяється на певні групи:

1. Глобальний, недиференційований інтерес, наприклад у дитини до навчання в школі, у дорослого до навчання у вузі без виділення його сторін (широкий навчальний інтерес); до постановки цілей, до зміни ієрархії цілей і задач, до їхньої реалізації (планувальний навчальний інтерес).

2. Інтерес до результатів навчання – зробленим задачам, написаним буквам, дозволеним проблемним ситуаціям, отриманим оцінкам і оцінкам навчального (результативний навчальний інтерес).

3. Інтерес до змісту предмета, до процесу його засвоєння, наприклад до засвоєння фактів і закономірностей, ключових ідей навчального предмету (процесуально-змістовний інтерес); більш глибокий інтерес не тільки до результатів і до процесу навчання, але і до способів, прийомам його здійснення (учбово-пізнавальний інтерес); найбільш високий рівень прагненні

до перетворення й удосконалювання своєї навчальної роботи, пізніше – пізнавальної діяльності і далі – в трудовій діяльності в цілому (перетворюючий інтерес). Останній рівень містить у собі інтерес до способів активного перетворення матеріалу навчального предмета; до аналізу, зміни, порівнянню, моделюванню властивостей досліджуваного предмета; до прийомів і методів самостійного добування знань; до пошуку і зіставлення різних способів рішення однієї задачі й одержання одного результату; до способів активного перетворення власної навчальної діяльності і її мотиваційної сфери, аналізу, корекції, самоконтролю і самооцінці окремих сторін навчальної роботи і компонентів її мотиваційної сфери [6, 17-18].

За психологічним словником під редакцією Петровського, інтерес розрізняють також за спрямованістю на:

- безпосередній інтерес – до самого процесу діяльності, процесу пізнання або змісту навчальної діяльності;
- опосередкований інтерес – до результату діяльності [9, 146].

Проте в психолого-педагогічній літературі наголошується на хибності навмисного протиставлення опосередкованого і безпосереднього пізнавального інтересу, можливим є такий розвиток пізнавальних інтересів особистості, коли її опосередкований інтерес може переходити в опосередкований.

Звідси випливає, що в сферу пізнавального інтересу включаються не тільки отримані школярем знання, але і процес отримання знань, процес навчання в цілому, що дозволяє оволодіти необхідними способами пізнання і сприяє постійному поступальному руху школяра.

Стосовно пізнавального інтересу в такому розумінні варто мати на увазі, по-перше, діалектику їхніх відносин, а по-друге, і те, що будь-який інтерес у його розвинутому виді, і особливо пізнавальний, не споглядальний, а продуктивний, отже, пов'язаний не тільки з предметом, але і з діяльністю.

Пізнавальний інтерес спрямований на пізнання, оволодіння знаннями, які містяться в навчальних предметах. При цьому він звернений не

тільки до змісту даної предметної галузі з її специфічними властивостями, (у фізику – світ фізичних явищ, в історії – події сучасності і, що ідуть у глиб століть, в трудовому навчанні – технічні процеси та явища), але і до процесу добування цих знань, до пізнавальної діяльності, у якій відбувається оперування вже придбаними способами навчання, оволодіння новими й удосконалення існуючих.

У психологічній і педагогічній літературі, як правило, частіше вживається поняття "пізнавальні інтереси" і рідше "навчальні інтереси", при чому часто ці терміни розглядаються як тотожні.

Розглядаючи співвідношення цих понять, Г.І. Щукіна виступає проти спроб замінити термін "пізнавальний інтерес" терміном "навчальний інтерес", мотивуючи це тим, що термін "пізнавальний інтерес" більш точно виражає цей вид інтересу, оскільки в зоні пізнавального інтересу вже підлітка, не говорячи про старшого школяра, знаходяться не тільки знання, обмежені навчальними програмами, а й численні наукові відкриття сучасності [11, 11].

З даної проблеми В.К. Демиденко зазначає, "...що пізнавальні та навчальні інтереси – явища хоч і взаємопов'язані, але не тотожні. Особливо, коли йдеться про навчально-виховний процес, правомірніше говорити саме про навчальні інтереси, оскільки це дає можливість більш предметно зайнятися вивченням проблеми ставлення учнів до навчального предмету..." [2, 7].

На думку А.К. Маркової та В.Б. Бондаревського, навчальний інтерес це – різновид, окремий випадок пізнавального інтересу, який базується на специфічній людській потребі в нових враженнях, новій інформації [6, 5; 1, 14].

В своїх дослідженнях Н.Г. Морозова зазначає "...інтерес (у тому числі і пізнавальний) має пізнавальний характер, без пізнавального компонента інтересу немає, пізнавальним інтересом вона вважає окремий випадок загального поняття інтересу: інтерес до навчальної діяльності, отримання

знань, до науки..." [8, 7]. Погоджуючись з думкою А.К. Маркової та В.Б. Бондаревського вона також, наголошує, що навчальний інтерес це певний вид пізнавального інтересу.

В.В. Рєпкін використовує поняття "широкий навчальний інтерес". На його думку, широкий навчальний інтерес спрямований на зовнішні сторони нових, незвичайних явищ або на сам процес нової дії; має яскраво виражений ситуаційний характер (з отриманням потрібної інформації або закінченням дії вичерпує себе, з'являються симптоми набридання); не має збуджувальної сили (за своєї ініціативи учень не звертається до предмета; погано усвідомлений (учень не в змозі пояснити, що саме і чому йому подобається в предметі; знаходить прояв у достатньо бурхливих, але короткочасних реакціях).

Пізнавальний інтерес в учінні спрямований спочатку на зміст знання, а потім на спосіб його виявлення; поступово набуває стійкого характеру, зберігаючись за межами тієї ситуації, де він виник; легко узагальнюється; вирізняється ненасиченістю (більш глибоке знайомство з предметом або способами дії підвищує його привабливість, породжує нові питання); служить одним із найсильніших мотивів, спонукає учня займатися предметом не тільки на уроці, але і самостійно, за його межами; швидко і правильно усвідомлюється (учень вірно і обґрунтовано пояснює причину свого інтересу) [3].

Сама постановка проблеми навчальних інтересів, на нашу думку, спонукає нас звертати увагу на ставлення не тільки до засвоєння учнями відповідних знань, умінь (пізнання), а й до самого процесу навчання. Такий підхід дасть можливість глибше та ширше вивчити проблему перебігу навчального процесу, сприятиме ефективнішим пошукам шляхів його дальшого вдосконалення.

На думку І.І. Карякіна, інтерес до навчального предмета – це спрямованість особистості на процес оволодіння знаннями, вибірково звернена до певного навчального предмету. Інтерес до навчального предмету

виступає при цьому як різновид, окремий випадок пізнавального інтересу, який базується на специфічній людській потребі в нових враженнях та новій інформації [4, 22-23].

Розкриваючи об'єктивні характеристики, ми повинні, в сутності визначити, що розуміємо під інтересом до навчального предмету. По-перше, ми підтримуємо думку А.К. Маркової, Н.Г. Морозової, І.І. Карякіна та В.Б. Бондаревського про те, що інтерес до навчального предмету це певний вид пізнавального інтересу. По-друге, на наш погляд, поняття "інтерес до навчального предмету" виражається в наступному:

- прагнення до більш ґрунтовнішого оволодіння навчальним предметом;
- потреба до творчого оволодіння знаннями, вміннями та навичками з навчального предмету та до їх творчого застосування;
- використання додаткової навчальної та науково-популярної літератури з навчального предмету;
- добровільний вибір завдань підвищеної складності та прагнення до їх виконання.

Висновки. Таким чином, сучасний рівень розвитку психолого-педагогічних наук зобов'язує враховувати той факт, що керування процесом формування та розвитку інтересу до навчальних предметів необхідно не тільки для того, щоб інтерес став засобом успішного навчання. Важливо його (інтерес) перетворити у ведучий внутрішній мотив діяльності та поведінки учнів, а також в стійку властивість особистості, яка впливає на її загальну (а не тільки пізнавальну) схильність.

Інтерес до навчального предмету складає той найважливіший мотив навчання, що лежить в основі позитивного відношення учнів до знань, школи, що спонукає вчитися з бажанням, пов'язаний з радісними переживаннями від розумової та фізичної праці, з постійним прагненням поглиблюватися у вивчення одного чи декількох навчальних предметів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревский В.Б. Воспитание интереса к знаниям и способности к самообразованию. – М.: Просвещение, 1985. – 144 с.
2. Демиденко В.К. Виховання інтересу учнів до навчання. – К.: Знання, 1978. – 32 с.
3. Дусавицкий А.К., Репкин В.В. О развитии познавательных интересов младших школьников //Вопросы психологии. – 1975. – №3. – С. 47-53.
4. Карякин И.И. Вопросы становления у школьников интереса к учебному предмету в условиях дидактической компьютерной среды // Педагогические проблемы становления субъективности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования: Сб. науч. и метод. трудов. Вып. 1. – Волгоград: ВГИПКРО, 2001. – С. 22-28.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Наука, 1975. – 304 с.
6. Маркова А.К. Формирование интереса к учению у школьников. – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.
7. Мижериков В.А. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. – Ростов н/Д.: Феникс, 1997. – 544с.
8. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе. – М.: Знание, 1979. – 47 с.
9. Психология. Словарь. Под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Спб: Питер, 1999. – 720 с.
11. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.: Педагогика, 1971. – 351 с.

Стаття присвячена розкриттю поняття інтересу до навчального предмету та його співвідношення з пізнавальним інтересом учнів. Інтерес до навчального предмету виступає в ролі мотиву навчання, який лежить в основі позитивного ставлення учнів до певного навчального предмету та до процесу навчання взагалі.

Ключові слова: інтерес, пізнавальний інтерес, інтерес до навчального предмету, мотивація, навчальний процес.

S.V. Gorchinsky

THE INTEREST TO THE EDUCATIONAL SUBJECT AS THE SPECIAL TYPE OF COGNITIVE INTEREST

The article is devoted opening of concept of interest to the educational subject and his correlation with cognitive interest of pupils. The interest to the educational subject plays the role of reason of studying, which is in basis of positive relation of pupils to the certain educational subject and to the process of studying in general.

Key words: interest, cognitive interest, interest to the educational subject, motivation, educational process.

С.В. Горчинский

ИНТЕРЕС К УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ КАК ОСОБЕННЫЙ ВИД ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА

Статья посвящена раскрытию понятия интереса к учебному предмету и его соотношения с познавательным интересом учеников. Интерес к учебному предмету выступает в роли мотива обучения, который лежит в основе положительного отношения учеников к определенному учебному предмету и к процессу обучения вообще.

Ключевые слова: интерес, познавательный интерес, интерес к учебному предмету, мотивация, учебный процесс.